

церква, присвячена Діві Марії, Матері, яка народжує і оплакує смерть своєї Дитини, і Дитина повертається до неї після смерті.

Як — не помирає головна героїня? Ще пів книжки, кажете? Але пів книжки — про іншу героїню. У неї навіть інше ім'я! А якщо серйозно: ви ж не думали, що принцеса, яка спала сотню років, прокинеться після поцілунку такою самою, як була, коли заснула?

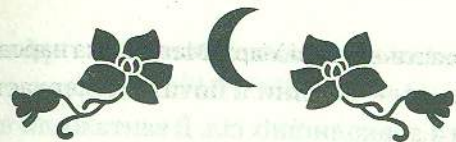
І от доки ця інша героїня не переживе смерть, доки не зведе рахунки з батьком і матір'ю, з братом і дядьком, вона не знайде себе в новому царстві й не виконає свою місію.

А я ж попереджала, що з принцями тут дотепніше. Зрештою, де ви бачили казку, в якій щось робить принц? Ну, подолав дракона в крайньому разі. Або й ні. Здобув принцесу. Або й ні. А оця вся нескінченна щоденна праця?.. Головна героїня знайшла з образи й болючої несправедливості дуже ефективний, життєствердний і так само дуже неінстаграмний, нетрендовий вихід — у старанне напруження доброти до людей і світу.

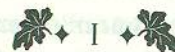
«Взагалі моє письменницьке кредо є писати чесно, не приподоблюючись ні до кого і ні до чого», — зізналася Людмила Коваленко в післямові до останньої книжки трилогії, але це кредо всіх її книжок, усієї творчості.

«Степові обрії» — нагрітий сонцем і працею величезний вільний простір біля моря. І внутрішній ритм цього твору — такий, теплий і неквапливий. Рушаймо! У цьому ритмі є шанс подумати, помріяти й знайти себе, таких «не приподоблених ні до кого й ні до чого», неповторних, оновлених.

Сніжана Чернюк

СТЕПОВІ ОБРІЇ

НА ПОЧАТКУ НЕ БУЛО СЛОВА

Місто лежало і вигрівалось у променях південного сонця.

Спокійне і неквапливе, певне себе й того, що завтра, і не тільки завтра, а й через сто років, все буде так, як сьогодні, що ніщо не зміниться і не може змінитись, бо все йде так, як мусить бути.

Завжди буде море біля нього, а значить, і джерело багатства і праці. Завжди навколо буде розкинутий величезний, ледве порушений плугом цілинний степ із чорною, як вороняче крило, землею, з другим, зеленим, морем трав і ковилу, поміж якими лише частинками, лише де-не-де вклинювались клаптики засіяної землі, де гордо здіймала свій колос пшениця. Пшениці ще було небагато; ще по більшій частині землі ходили отари овець, напасаючи товщ і нарощуючи вовну, проте вже всім було ясно, що основою життя і багатства стає саме пшениця.

Її підвозили на волах величезними гарбами господарі тієї землі — «хахли». Її почали постачати і рухливіші греки з довколишніх сіл. Її вантажили на пристані шахаї, по неї приїздили італійські капітани й за неї сперечались, конкурували, перехоплювали у хахлів і греків численні маклерські, переважно жидівські контори для зсипки і переховування зерна. Для неї були побудовані величезні амбари на вигоні, перед в'їздом до міста зі степу, щоб було легко і близько зсипати куплену в хахла пшеницю відразу до себе, до свого схову, а тоді вже підіймати на неї ціну і торгувати нею залежно від уміння і кон'юнктури, але завжди наживаючи більші чи менші гроші.

Господарі тієї землі цим не турбувалися. Земля родила і родила — тільки встигай зібрати врожай і запліднити її знову. Землі було багато, не вистачало рук, щоб її всю обробляти. На степу, ледве приоравши цілину, тикали кавунове або динне насіння, щоб ціле літо й осінь їсти кавуни, возити їх гарбами до міста по п'ятдесят копійок за віз, варити на повільному вогні кізяків солодкий і пахучий бекмез^{*}, сушити дині скибочками, щоб уживати їх замість дорогого цукру.

Так жили собі господарі спокійно і довільно, орали землю, виїздили в море по рибу, посміхаючись із міста і чужинців, яких набиралось дедалі більше й більше.

Місто, у свою чергу, сміялося з господарів землі, й діти бігли за їхніми возами, виспівуючи насмішкувато:

* Бекмез — виварений кавуновий сік, доведений до густоти теперішнього джему. (Тут і далі прим. авт.)

Хахол-мазниця,
почім пшениця?

Але господар тільки скоса поглядав на них і часом лїново хльоскав по них батогом, коли були надто настирливі.

Так само мало уваги господар тієї землі звертав і на тих, хто приїздив із чужих країн багатіти з праці його рук.

Він навіть не цікавився, куди вивозили його пшеницю, хоч часом сини його виїздили цими кораблями і привозили дивні овочі й нові матерії. Але й сини швидко забували про те, що бачили в чужих краях, бо твердо знали, що основне — це земля, їхня праця і пшениця, що виростає на їхній землі і від їхньої праці.

Чужинці, забагатівши, будували собі пишні будинки з колонами перед вхідними дверима, з балкончиками та навісами, але господар тієї землі тільки позирав збоку на ті будинки й дивувався з людської глупоти, що витрачає гроші на такі витребеньки.

Для себе він будував простору хату на дві кімнати й кухню, криту черепицею чи гонтою, з літньою кухнею під навісом, з викопаним у землі льохом, де можна цілу зиму тримати картоплю та ярину.

На балкончики у домах чужих багатіїв виходили лакеї і спускали над ними полотняні смугасті маркізи, щоб коли жінка власника корабельної компанії пані де Больоні вийде на балкончик, сонце не пошкодило її білої шкіри. Говорили, що за цю красуню білявку її старий вже чоловік заплатив 125 000 франків боргів її батька, і всі погоджувались, що це було варто. Ідучи вулицею повз дім де Больоні, господар тої землі

критично зиркав зі своєї тачанки на балкончик, ухваль-но обводив поглядом обширні зариси мадам де Больоні в кріслі, але, поглянувши на смугасті маркізи над балкончиком і на лакеїв, зневажливо спльовував через плече і підганяв коні. Він не журився тим, що його жінка була смаглява, і навіть любив це. Дбав, щоб вона не надто стомлювалась на роботі, і для праці в полі наймав полтавчанок, що приїздили кожного літа на заробітки. Потай він пишався статурою і красою своєї жінки, хоч говорив їй про це, тільки коли зали-цявся перед шлюбом. Він пильно стежив, щоб якийсь чужий зухвалець не підходив до неї близько, хоч сам любив, випивши на весіллі чи святі, застукати чужу жінку десь у сутичках.

Господар тої землі не дбав за балкончики чи ко-лони, але гнав коней за шістдесят верств кудись до німецької колонії Шенталь, щоб подивитись, як пра-цює новий плуг, чи купити собі овечок-мериносів на розплід.

Але гордістю його були коні.

Інша худоба була потрібна в господарстві, але коні свідчили про успіх господаря, про його уміння, про його відвагу. Коні були предметом заздрощів і мрій. Коні були предметом змагання і розмов у довгі зимові вечори. На Великдень, коли жінки міряли очима паски одна в одній, господар скося поглядав на сусідських коней і прикидав у голові, чи ця пара карих або оті сиві переженуть його вороних. Після посвячення пасок чоловіки швиденько сідали на вози й нетерпляче під-ганяли своїх швидше сідати, щоб можна було вже черк-нути віжками по спині коней і пустити їх вперед.

Тоді забувалося все і очі бачили тільки дорогу та ті тачанки, що ще тримались попереду і які конче треба було перегнати й показати себе кращим, відважнішим, більш умілим, ніж всі інші.

Так жили місто і село, зустрічаючись на базарі та ще в суді, поглядаючи один на одного недовірливо і хитро, не надто шануючи один одного, але в той же час визнаючи, що одне без одного не обійдеться.

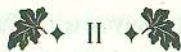
В місті українська мова називалася малоросійською, і говорити нею було природно, але не аристократично. Проте іншої ніхто добре не знав. У місті вважалося обов'язковим для кожної молодої дівчини шити собі малоросійський костюм, а на вечірках панночки, поруч із лермонтовським «Выхожу один я на дорогу...», спі-вали з таким самим почуттям і з більшим зрозумінням «Коли розлучаються двоє...», а та, що не вміла співати, награвала на фісгармонії «малорусские шумки» або «малорусское попури».

Ніхто не вмів вимовити російського «г», крім таких слів, як «гава» чи «грунт», де воно вимовлялося само собою, звучно і твердо. Всі інші слова ішли з м'яким горловим «г», і в розмові була сила виразів, що їх бра-ли з української, але переробляли на більш інтелігент-ний манір. Не говорили «макітра», бо це було мужиць-ке, але в кожній доброї господині була інтелігентна «макотра». Усі чужинці: греки, болгар, німці й італій-ці — говорили українською мовою, мовою господаря, мовою продуцента пшениці, а пшениця була важливі-ша за все. Вона давала багатство, і якщо її можна було купляти, говорячи по-українському, то й треба гово-рити по-українському. Але ніхто з цих греків, болгар

чи італійців не знав, що він говорить українською мовою. Він був певний, що він вивчив російську мову, і жиди були ображені, коли їхні витончені, вишукані в українській мові «дві слові», будучи перекладені на «две слави» в російському звучанні, викликали сміх і глузування росіян.

Україна була, багата і розкішна, але не було її назви, не було її імені, не було слова, — а тому України не було.

І тоді місцевий багач Хараджаєв заснував прогімназію — і вона почала провадити чітку різницю між «руським» і «малоруським», між інтелігентним — порядним і мужицьким — грубим.

II

ЛЬОЛЯ ЗНАЄ СВОЇ ОBOB'ЯЗКИ

Льоля прала. Сонце пекло немилосердно її маленьку зігнуту спину, простирадла випинались і не хотіли піддаватись зусиллям її маленьких рук, мамині спідні спідниці видували вітрилами свої кладки, але вона зціплювала зуби і вперто прала далі.

Навкруги була звичайна сонна тиша, що огортала Біржу в спеку. Віконниці маленьких будинків були зачинені, а за ними, розіпрілі і знесилені, люди спали, бо непорушний закон життя велів після обіду поспати.

Спинаючись, щоб відпочити, Льоля дивилась вгору, на місто. Власне, бо місто починалося отам, на горі, серед будинків, в центрі яких велично і пишно, несвідома своєї казенної, незграбної потворності, спиналася

дзвіниця собору, одного з тих, що їх Микола Перший казав будувати на майданах повітових міст. Майдан навколо собору був величезний, де, здавалося, легко можна було заблудити серед дня.

А трохи далі стояв маленький собор. Це вже було своє, інтимне, рідне, шановане. То був грецький соборчик, той, що його збудувала грецька громада ще в ті далекі часи, коли вони переселилися з волі цариці Катерини на ці широкі приазовські степи. Під церквою в маленькому соборчику було щось на зразок підвалу, і там, загорнутий у шовкову мантію, сидючи в широкому кріслі, з митрою на голові, спочивав на віки вічні митрополит Ігнатій, родоначальник усіх визначних фамілій міста, тих, що сунули в соборчику наперед, яким шанобливо давалося дорогу, для яких диякон виносив проскурки на мідній блискучій тапі.

Здалеку місто видавалося зеленим і кучерявим. Але Льоля знала, що садок біля кожного будиночка обгороджений високими цегляними мурами, і тільки крізь отвори у формі хреста, що симетрично прорізували їх, можна було побачити тінь і затишок садків. Кожен одгороджувався від другого і від усього світу. Кожен хотів жити так, як хотів, щоб нічий очі чи вуха не втручались у його життя.

Одвернувшись од панорами міста, Льоля продовжувала прати далі, поспішаючи скінчити, поки мама прокинеться. Бо мама не зважала на працю, а вимагала, щоб усе йшло за раз назавжди усталеним порядком. Льоля з сестрою Лідочкою і братом Олесем мали сьогодні, як і завжди, тільки білий хліб за п'ять копійок і чай, що цілий день кипів на літній плитці. Але мама